

ناشۆ كوردستانى بژير روناهيا زمان و بهلگه نامين عوسمانى

نقىسين: د. ئورهان قليج
زانكوييا فورات/ پشكا ميژوو/ توركييا
وهرگيران: م. وارهيل عمر اسماعيل/ زانكوييا زاخو

كردستان
KURDISTAN KIRDISTAN
كوردستان

پشتی دمو له تا سه فهوی ل ده ستیځا سهد سالا ۱۶ هاتییه دامه زانندن، و ناکوکی و شهرو پیکدادان د ناڅهرا وی و دمو له تا ئوسمانیدا په یدابووین ب تابییه تی ل ده قه رین روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی، ژبه رکو هه ردوو دمو له تان هه ولا کونترول کرنا فان ده قه ران ددا، بتابییه تی پشتی شه ری چالدیران ۱۵۱۴ رموش لشان ده قه ران هاته گوهارتن و بوو ته که رکو هنده ک زاراڅین جوگرای و کارکی ری لشان ده قه ران بهینه بکارئینان بتابییه تی لهنده ک ده قه رین هه ستیار بین سنوری کو ب رولی ده قه رین خو پاراستنی ده اتن زانین، له ورا ژفی دمی و پیدا زاراڅی کوردستان ل دمو له تا ئوسمانی هاته بکارئینان.

بیزانینین دروست ل دور هاتنا ناڅی کوردستانی ژلاینی کارگیری و جوگرافیه بو سهد سالا ۱۲ قه دگه رن. نهو ده قه را د گو تنی کوردستان که لها (بهار) بوو نهوا سه نته ری وی باژیری هه مه دانی، و نهو نه ردی نوکه دکه قیته روژه لاتی تورکیا نوکه و باکوری روژناڅایا ئیرانی. ژلاینی (نه بولفیدا و نیین نه سیری شه) ب ده قه را جیایی هاتییه نیاسین. هه مدوللاه مسته وفین قه زوینی د په رتووکا خو یا بناڅی (نزهه القلوب) دا نهوا ل سالا ۱۳۴۰ نشیای دمی ناماژی ب جوگرافیا دمو له تا نیلخانی د دمت ناڅی کوردستانی دئینیت، ب کوره ی قه زوینی سنورین کوردستانی ژ: عیرا قه عه ره بی، خوزستان، عیرا قه عه جه می، نه زبیرجان و دیاربه کر پیک دهیت، نه ق سنوره فان باژیران بخو قه دگرت (فالانی، نه لیشته ر، که لها بهار، خه قتیان، دمه ربه ند تاج خاتون، دیزیل، دینه و مر، سولتان آباد، جه مچه مال، شه هر مزر، کرمانشاه، کانگه قه ر، ماهیده شت، هه رسین و وه ستان) بوون.

د ژیدمه رین میژوو پییدا چ ناماژه بهندی نه هاتییه دان کو ل نه نادولتی به ری دمو له تا ئوسمانی ناڅی کوردستانی یان ئیداره یه ک ب ناڅی کوردستان هه بوو، بو نموونه گه روک (ناصر خسرو) د په رتووکا خو یا بناڅی (سه قه رنامه) دا دمی ل ناڅه راستا سهد سالا (۱۱) ی جوویه باشوری روژه لاتا نه نادولتی و قه ستا باژیر و ده قه رین فی ده قه ری کری چ ناماژه ب ناڅی کورد و کوردستانی نه کریه. هه روه سا لسه ردمی دمو له تا نیلخانی بشی رهنگی ناماژه بشی ده قه ری دایه: «روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی سی ده قه رن نه ووژی نه لوه ستانییه، ویلایه تین نه رمه نی و دیاربه رکر» چ ناماژه ب ناڅی کوردستانی ژلاینی جوگرای یان کارگیری نه دایه.

دمی هوزین ئاق قوینلوو (مییه ن سپی) هاتین و ل ده قه را باشوری روژه لاتا نه نادولتی ئاکنجی بووین چ ده قه رین کارگیری یان جوگرای ب ناڅی کوردستانی نه بوون، ژبه رهندی دمی میژوو یا سه ردمی ئاق قوینلوو دهیته خواندن چ ناماژه بناڅی کوردستان نه هاتییه دان، له ورا نه که ر ناڅی کوردستان ل سه ردمی ئاق قوینلوو بهیته گو تن کاره کی نه یی ره وایه و بی دویره ژ راستی، ژبه رقی چهن دی د شیاندایه بهیته گو تن به ری هاتنا دمو له تا ئوسمانی ل روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی چ جه و ده قه رین کارگیری و جوگرای ب ناڅی کوردستان نه بوون. و نهو جهی ده اته زانین ب کوردستان ل سهد سالی ۱۲ و ۱۴ ل ناڅا ئیرانی بوون و چ جارن نه هاتییه بن ده سته لاتا دمو له تا ئوسمانی.

تبیینی: نه قه کوتاره ده ربیری ژ هزا نشیسه ری دکه ت، هه روه سا هه می وینه یین دڅی کوتاریدا ژلاینی گوڅارا (رووکه ه) هه هاتییه زیده کن.

کردستان
KURDISTAN

۱۳
سه دی

کوردستان
KIRDISTAN

ئیک: دەسیپکا بکارئینانا زاراڤی (کوردستان - ئەکراد) د بەلگەنامەیی ئوسمانیدا :

پشتی بەیدابوونا شەری چالدییران و ب سەرکەفتنا دەولەتا ئوسمانی دەقی شەریدا دەقەرئین روژەلات و باشوری روژەلاتا ئەنادولی ژلایی کارگیریشە پیدقی ب ریکخستنهکی بوو، دبواری روژەلاتیدا مەلا ئیدریس بەدلیسی وەک راویژکارەکی بوو بۆ سولتان سەلیمی ئیک (۱۵۱۲-۱۵۲۰) رولەکی مەزن کیرا د ریکخستنا ڤان دەقەرئاندا، پشتی هەقیدیتنا ئیدریسی بەدلیسی و سولتانی، بۆ سولتانی دا دیارکرن کو پیدقییە ئەق دەقەرە د سەرەخو بن و ئەو بخو دەستەلاتی لخوا بکەن، و میرئین وان بنەمایئ میراتیئ بو بمینیت، و کورئین وان جەئ وان بگرن، هەرەوسا دەیتە کوتن کو هزر دەندیدا هاتیەکرن کو ویلایەتەک تاییەت ژڤان عەشیرەتان و میران بەیتە دروست کرن و ئەو دناقبەرا خودا کەسەکی ب هەلبژیرن داکو حوکمی ل وان بکەن، و ئەق چەندە ژلایی ئیدریسی بەدلیسیقە بو ڤان میر و بەگان هاتە پیشنیارکرن، بەئێ ژەر پیک نەهاتنا ڤان میر و عەشیران نەشیان کەسەکی بەهلبژیرن داکو دەستەلاتی ل ڤی ویلایەتی بکەت، ژەر هندی دەست ژ ڤی هزری هاتە بەردان، ئەق چەندە ب نامەکی ژلایی ئیدریسی بەدلیسی قە بۆ سولتان سەلیمی هاتە دیارکرن، د هەمبەردا داخازییا وان یا سەرەکی ئەو بوو دەقەرئین وان وەک سەنجەقئین ئوسمانی بەینە هژمارتن و حوکم د ناڤ مالباتئین دەستەلاتداریئ ڤان عەشیراندا بمینیت، ژلایی خوڤە سولتان سەلیم ل سەر داخووزیئ ڤان عەشیران رازیبوو، ل سالا ۱۵۱۵ ویلایەتا دیاربەکر هاتە پیکئینان ئیکەم والیئ دیاربەکرئ (ببیگی محمد باشا) بوو، سولتانی و ئیدریس بەدلیسی (۲۲) بەرەت، و (۷) ئستیمالەتنامە و (۱) بەرەتی بەکەلرەبەگی بسەر بەکین دەقەرئیدا هاتە پارڤەکرن، ئەو میر و بەک و عەشیرەتئین خودان سەنجەق ب دەولەتا ئوسمانیقە د کړیدای بوون، ژیلی مافی مولکداریئ وان چ دەستەلاتئین دیتر د سەنجەقا خودا نەبوون. ئەوئین (ئستیمالەتنامە) پی هاتینەدان (۷) بوون، و ئەق سەنجەقا هاتبوونە تەحریرکرن د جودا بوون ژ سەنجەقئین ئوسمانی یئین کلاسیکی، یئین دی تر بتنی بەکین سەنجەقئین خو بوون و حوکم دابو دەستی خیزانئین وان. ئەق بەگە هەمی ب ویلایەتا دیاربەکریشە کړیدای بوون. ئەو سەنجەقئین ب ئوجاقئین میراتگری د بنەمالاندا دهاتنە زانین دوو جور بوون، یا ئیکئ (یورتلوق ئوجاق) بوون یئین دووی (حکومەت) بوون، ئەق هەردووکە هاتبوونە دان ب ئیک ژ ئەندامئین مالباتئین سەرۆک عەشیرەتان، جوداهی دناقبەرا

هەردووکاندا ئەو بوو (یورتلوق ئوجاق) دهاتنە تەحریرکرن، بەئێ د (حکومەتاندا) تەحریرکرن نەبوو. دەسەلاتداریئ (حکومەتان) ب (حاکم) دهاتە نیاسین، یئین یورتلوق ئوجاق ژ ب (بەک)، د ریکخستنا کارگیریدا یورتلوق ئوجاق ب (لیوا) دهاتە تومارکرن بەئێ داکوکی ل سەر دهاتە کرن کو ئوجاقە. ئی حکومەت د تەوجیہاتئین دەولەتیدا ب حکومەت دهاتن تومارکرن، ئەق ئوجاقە ب ویلایەتا دیاربەکریشە دگړیدای بوون، ژلایی دەولەتا ئوسمانی قە دهاتە بریشەبەرن ئەق سەنجەقا ژ یئین دیتر د جودابوون، ل دەست ییکئ ب زاراڤی (اکراد) و پاشی ب کوردستان هاتینە تومارکرن. ئەوئین بووینە خودان سەنجەق خو ب سەرۆکئین (اکرادان) دیارکرن و د هەمان دەمدا سەرۆکئین عەشیران بوون، د بن حوکمی چ ویلایەتئین سەرەخو یان بەیلەر بەگادا نەبوون، ئەوا دەولەتا عوسمانی کړی کړیارەکا کلاسیکی بوو هەمبەری ویلایەتا دیاربەکرئ و ئوجاق و سەنجەقئین وی دوو شیواز بوون، د ئیکەم تەحریردا ئەق چەندە خویا دبیت کو یورتلوق ئوجاق یئین هاتنە تەحریرکرن.

ئەق سیستەمی بۆ ویلایەتا دیاربەکرئ هاتیە دیتن ژلایی سولتان سەلیمی و ئیدریس بەدلیسیقە لدور دروست کرنا ڤان سەنجەقئین ژیک جودا، بگورەیی تیکەشتنا هەندەک لایەنان گرنگیا وی کیمتر نینە ژ قە کرنا ئیستانبولی و قە کرنا بەغدايي، لەورا دەقی بواریدا هندی بەرەتئین هاتینە خواستن ژلایی ڤان سەرۆک عەشیرەتان یئین بو هاتینە دابین کرن، پشتی دەمەکی کیم بو دەولەتا ئوسمانی دیار بوو کو ئەق (۲۸) بەرەتئین ب ڤان سەرۆک عەشیرەتان هاتینەدان کارەکی بی رامانە، تا وی رادە ی ئیک بەگی سنی بەرەتئین سەنجەق بەگی هاتبوونە دابینکرن، پاشی د سالیئ دیشدا ئەق رەوشا نە ئاسایی بەرەف کیمبوونی قە چوو ژمارا ڤان سەنجەقان بۆ (۱۲-۱۶) هاتە کیمکرن. ئەق سولتانئین ئوسمانی یئین دویت سولتان سەلیمیدا هاتین بو خاترا بیرمەرییا سولتان سەلیمی بەردەوامی ب قئ رەوشی ددا، بۆ نموونە ل سەر دەمی سولتان سلیمان قانونی (۱۵۲۰-۱۵۶۶) هاتبوو دیارکرن کو ژ دل پیشەبیشە سولتان سەلیمی ئەق چەندە بو ڤان سەرۆک عەشیرئین کوردان کړیە.

« ب بوچوونا هەندەک لایەنان ، ئەو سیستەمە کارگێری ئەوگ ژلایئ سولتان سەلیم و مەلا ئیدریسئ بەدلیسئ قە هاتیە دانان گرنگیا وگ کیمتر نینە ژ قە کرنا ئیستانبول و بەغدادی. »

TURKEY IN ASIA

AND THE
CAUCASIAN PROVINCES OF RUSSIA.

SCALE OF MILES.
0 20 40 60 80 100 120 140

FURNISHED BY J.H. COLTON & Co. N° 112 WILLIAM ST. NEW YORK.

نەخشەیه‌کە کوردستان
سەر دەمە عوسمانیان

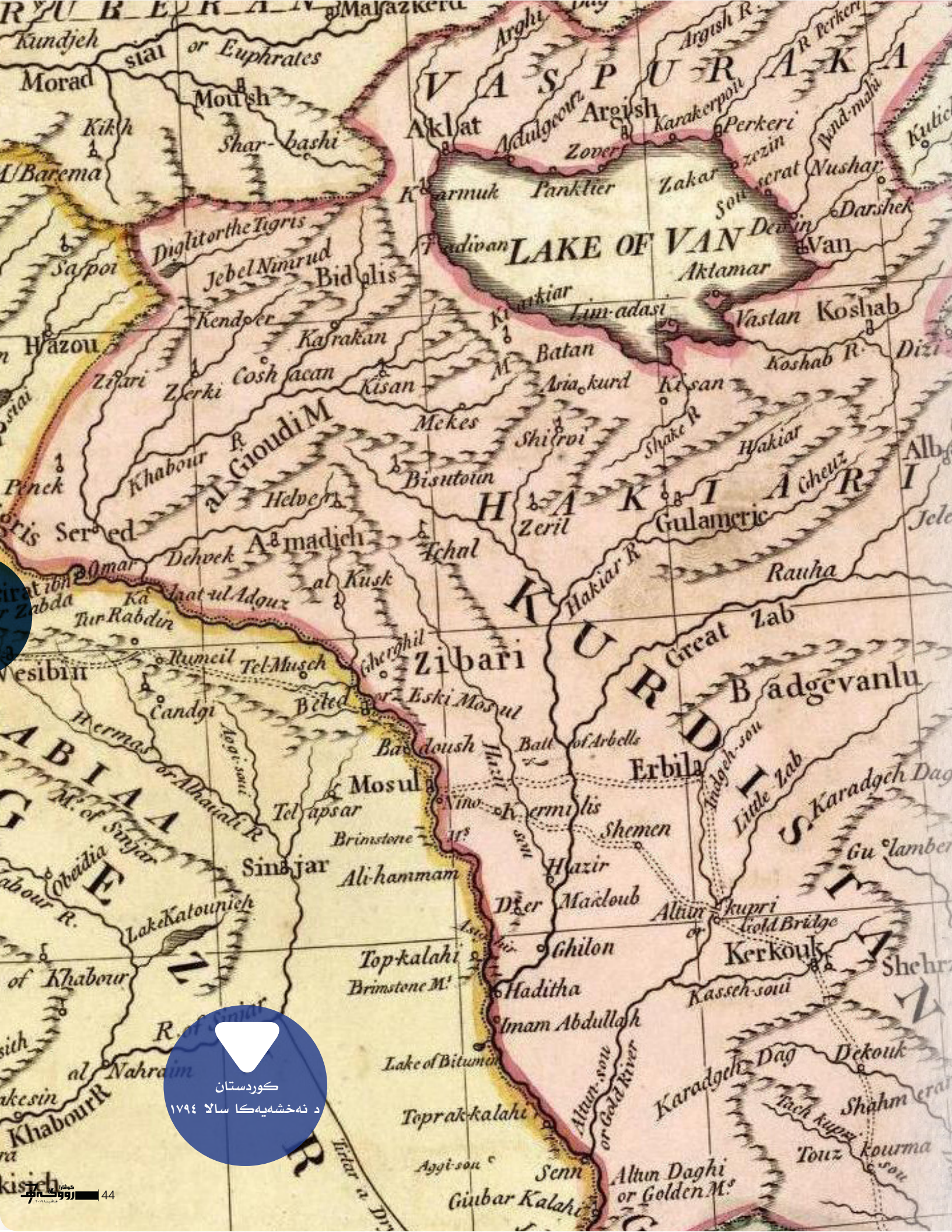
سولتانین نوسمانی یین پستی سولتان سه لیمی حوکم و مرکرتی وهک ریزگرتنهک بهردهوامی ب فی چندی دایه، د بواری سهر به خویا سه نهجه قاندا مافین سه نهجه قین کوردان تا راده کی وه کهه قیوون مینا سه نهجه قین (خانین قرم و قوی خودایین نه فلاق و بوغدان)، نهوین ئیدارا سه نهجه قی دکر باجین سه نهجه قی بو خو و مردگرتن، به لی د هه مان دهمدا ریژمیین باش ژ فی باجی د دانه دمو لهتا نوسمانی، یورتلوک ئوجاق دهاتنه ته حریرکرن و هه می لایه نین وان د هاتنه توومارکرن، ههرومسا نهرد د هاته ریخستن و دابه شکر دنا قههرا (تیمار و زعامه تان) دا، نهو به گین ریقه برنا یورتلوک ئوجاقی دکر د شیان دهستکاری د وی داهاتیدا بکه ن نهوی بو وان دهاته دابینکرن، کار و کریراین قان ریقه بهران هه مبهری خه لکی، یان دانان و لادانا که سه کی ل جهه کی ژ لایین حکومه تا مه رکه زیقه د هاتنه چاقدیرکرن، تشتی ژ هه میان پتر دمو لهتی ته کهز لی دکر نهو بوو دهمی دمو لهتی به ره قییین چوونا شهران دکر داخواز ژ قان به گان د هاته کرن، و ب پیجه وانه ی فی چندی رموشا فی سه نهجه قی دا که قیته بهر مهترسیه کا مه زن هه تا رووی ب رووی ژ نا قیر نی د بوو.

پستی سال ۱۵۱۵ په یقا (اكراد) دابه شکر نین کارگیری یین دمو لهتا نوسمانیدا دیار د بیت، ب گورهی توومارکری کو ته خمین دهیته کرن پستی سال ۱۵۱۵ هاتیه توومارکرن بقی رهنکی دیار دکه ت» د بن جهتری ویلایه تا دیار به کر یقه نهف سه نهجه قه هه بوون: پاشا سه نهجه قی نانو سه نهتری ویلایه تی قه ره نامه د، که ماخ، خه ریوت، روه ا، عه ره بگی، نه رغه نی، ئیسپیر، بابیورت و کیغی». پستی هینگی لژیر نا قی (جه ماعه تا کوردان- Cemaat-1 kurdan) نهف نا قین دیار کری هاتبوون ریزکرن» جه مشکه زهک، کهزو، عه تا ق، بالو، سلیمان، بیره جیک، ئاکیل، چه رموک، که سه ن کیف، جزیره، چه په چوور، فو صول؟، هیلشان؟، به دلیس، ساسوون، سیقه ره ک، به رده نیج، حیتون، زرقی، مووسل، چونگوش، پوشادی، خاچوک، سنجار و کهنج و نهو عه شیرمت و ملله تین قان دهوروبه ران»، هوسا دیار دبیت کو نهو به رعه تین جه ماعه تا کوردان پیک دئینان (۲۸) به رعه ت بوون، ژلی قان به گیت خودان به رعه ت چ جار ان هژمارا سه نهجه قین کوردان نه که هشتینه (۲۹) سه نهجه قان، ژیه رکو هند سه نهجه قی نه بوون، که له ک ژ قان جهین وهک سه نهجه قی هاتینه دیارکرن کوندین تا راده کی مه زن بوون، ژیه رندی پستی دهمه کی کیم نهف شاشیه هاتنه راسته کرن و ناسنا فی سه نهجه قی ژ وان هاته ستانن ژ سه نهجه قاتی که قتن، بو نمونه سه نهجه قین (چه رموک، سیلشان و به دهنجیک) دابوونه شاه عه لی به کی، پستی ته حریر ل قان دهقهران هاتیه نه جامدان (به دهنجیک) ب (چه رموک) قه هاته کریدان، و (هیلشان) ب سه نهجه قا (سیلشان) قه هاته

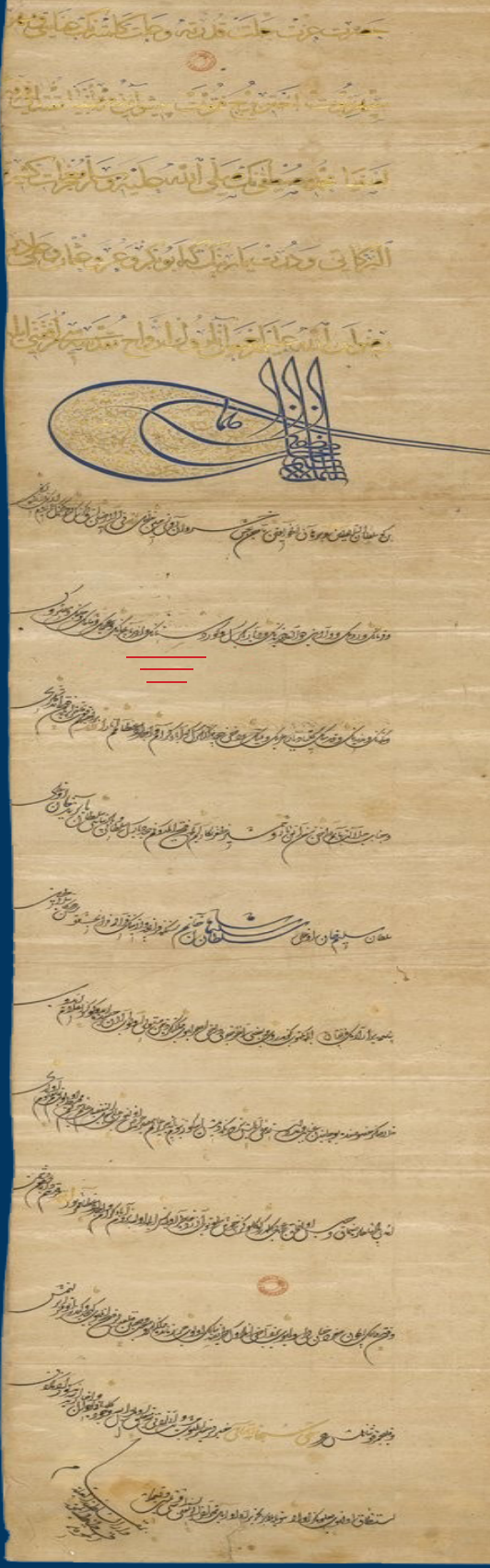
کریدان، پاشی وهک (ناحیه) هاتنه توومارکرن، ژ قان سه نهجه قین هاتینه دیارکرن (چه رمیک، سنجار، سیقه ره ک، بیره جیک و چه مشکه زهک) ل سال ۱۵۱۸ ژ جه ماعه تا کوردان هاتنه دهریخستن و پاشی هاتنه ته حریرکرن، هوسا دیار دبیت کو ل دهستیکی رموش باش نه هاتبوو خواندن لهورا هنده ک کار ب رهنکه کی بله ز هاتبوونه نه جامدان.

نهو به گین دنا ق جه ماعه تا کورداندا هه می کورد نه بوون، به لکو یین عه ره ب و تورکمان زی دنا قدا هه بوون، وهکی (ساروخانی پوشادی، تور عه لی به گن بیره جیک) (نور عه لی کوری نه بو به کر به گیه نهوی لسه ر دهمی شاهی نا ققوینلو قاسم کوری جیهانگیری میراتیا سیقه ره ک دکر، یادگار به گن عه شائیر نولوس، حسین به گن چه مشکه زه ک، خلیل به گن چونگوش، فه یاز به گن سنجاری و شه فقه ت به گن سیقه ره ک)، نهف به گه ژ میرین کوردان نه بوون، ژیه ر فی چندی پستی چه نده کی نهف رموشه هاته راسته کرن و نا قی کوردستانی ژ وان هاته قه کرن، بقی رهنکی نهو بوونه بشکه ک ژ ویلایه تا دیار به کری یا کلاسیکی، ههرومسا (د قانونا ما بوژنولوس) یدا هاتیه دیارکرن کو ج باژیرک و قه سه به نین ب نا قی (به ربیه) به لکو نهو عه شیرمتن ل فی دهقهری و کوچهرن و د ره سه نی خودا تورکمانن و ل دهقهره به ربیه هاتن و جوونی دکه ن بو زوزانان ل نیژیکی دهقهرین میردین، هه ردیسان به گن (ئاکیل) یین ژ هه کاری چووینه ئاگیلی، سه روکی وان یی مه عنهوی ب بوورینا دهمی بوویه سه روکی سیاسی ژ، دوو بوچوون یین ههین لسه ر شه جهره یا ره سه نی قان به گان، هنده ک دیار دکهن کو نهو د که هنه (عه بیاسی) مامی پیغه مبه ری (س.خ)، به لی شه ره فخان بدله یسی دیار کریه کو به گن ئاگیلی ب تورکی د ئاخفتن، هوسا گومان جیدبیت ئایا ب چ رهنک نهف به گه چووینه لژیر سیبه را جه ماعه تا کوردان؟.

«
نهو ملله تین دناش (جه ماعه تا کوردان) دا
هه م کورد نه بوون به لکو، عه ره ب و تورکمان
ژی دناشدا هه بوون، ژیه ر قان چه ندگی پستی
چه نده ک ژ نهف رهوشه هاته راسته کرن
و نا قی کوردستانی ژ وان هاته قه کرن
 »

کوردستان
د نەخەشیەکا سالا ١٧٩٤

نامه‌یا سولتان سلیمان
قانونی بو شاهن فهردنسا
فرانسواين ئیکي

د قانوننامه‌یه‌کیدا کو ته‌خمین ده‌یته‌کرن لسه‌رده‌می سولتان سلیمان قانونی هاتبته‌ نشیسان بقی ره‌نگی ئامازه ب ویلايه‌تا دیاربه‌کر دکت، ویلايه‌ت هاتیه‌ دابه‌شکرن لسه‌ردو کر ویین سه‌نجه‌قان، گرویا ئیکي ژیلی مه‌رکه‌زی ویلايه‌تی و سه‌نجه‌قا می‌ردینی نه‌ف سه‌نجه‌قین ل خواری دیارکری بوون (چه‌مشکه‌زه‌ک، ئه‌رغه‌نی، خه‌ریووت، کیغی، عه‌ره‌بگیر، عانه و هیت، مووسل، روها، ئولوس عه‌شائیر، بیره‌جیک، ده‌یر ره‌حبه)، گرویی دووی ژی لژی‌ر ناغی (ئومه‌رائین کوردستانی) هاتبوونه‌ تومارکرن، ئیکه‌م جار ب ره‌نگه‌کی فه‌رمی یان نیم‌چه فه‌رمی ناغی کوردستانی وه‌ک ده‌قه‌رمکا ئیداری د فی قانوننامه‌ی دا هاتیه‌ دیارکرن، نه‌و سه‌نجه‌قین گرویی دووی بی‌ک د ئینان نه‌ف سه‌نجه‌قه بوون (چه‌رمیک، ئاگیل، حصن کیف، سنجا، به‌دلیس، عه‌تاق، هیزان، زرقی، که‌نج، چونگوش، خاچووک، سوران، عمادییه، جزیره، ساسون و چه‌به‌قچوور)، نه‌گه‌ر ب ره‌نگه‌کی ورد ته‌ماشه‌ بکه‌مین دی خویا بیت کو هژمارا سه‌نجه‌قین ئومه‌رائین کوردستانی ژ سه‌رده‌مین ده‌ستپیکي به‌ره‌ف کیمبوونی فه‌ چوویه و نه‌ف چه‌نده‌ پتر نیزیکی راستیییه.

ل سال ۱۵۲۶ د ده‌فته‌را (ته‌وجیهاتین) سه‌نجه‌قه‌کیدا جوداتر ژ سه‌رده‌مین بوری بقی ره‌نگی دیارکرییه کو کو ژ بلی (ئه‌لویه-ویلايه‌تا دیاربه‌کر) ویلايه‌تا کوردستان ژیا هه‌یی، به‌لی ژلایی کارگریشه د بن ویلايه‌تا دیاربه‌کر دایه، و د فی ده‌فته‌ریدا ئه‌لویه لیشیا ویلايه‌تا کوردستان هه‌بوو، به‌لی تاکه ویلايه‌تا ئه‌لویه لیشیا وی نه‌هاتیه‌ نشیسان ویلايه‌تا دیاربه‌کر بوو، نه‌گه‌ری فی چه‌ندی ژی نه‌و بوو کو ویلايه‌تا کوردستانی مه‌رکه‌زی ویلايه‌تی نه‌بوو و ج به‌گله‌ریه‌گان حوکم ل فی ویلايه‌تی نه‌دکر، هه‌رومسا د ده‌فته‌را ناغی‌ریدا دیارکریه کو ویلايه‌تا کوردستان ژ جزیره، به‌دلیس، سیقه‌ره‌ک، هه‌کاری، چه‌مشکه‌زه‌ک، عمادییه، هیزان، ساسون، یالو، چه‌به‌قچوور، ئاگیل، سنجا، عه‌تاق، چه‌رمیک، هیزو و زرقی) پیک ده‌یت، ویلايه‌تا دیاربه‌کر ژی ژ ده‌ سه‌نجه‌قین کلاسیکی بی‌ک هاتبوو، هه‌ردیسان ل سال ۱۵۲۶ سه‌نجه‌قین (به‌دلیس، حصن کیف و چه‌مشکه‌زه‌ک) هاتبوونه‌ دیارکرن به‌شه‌ک ژ به‌گین ئومه‌رائین کوردستانی، و پاشی پشتی ده‌مه‌کی نه‌و د هاتنه‌ نیاسین وه‌ک (ئوجاق سه‌نجه‌ق).

ل ساللا ۱۵۴۸ پشتی ویلایهتا وانئ هاتییه بیئک ئینان ریژا ئومهرائین کورد ئهوین دناق ویلایهتا دیاربه کیدا بهرهف کیم بوونی فه چوون، ژهر کو هندهک ژقان سهنجهقان کربوون دناق فی ویلایهتا نویدا، وهکی وهستان هاتبوو دیارکرن وهک ناحیههک ژ فی ویلایهتی، ستوون تهرجیل و چهرمیک مابوون ل ژیر سهروهومیا ویلایهتا دیاربهکر، بهئی وهکو سهنجهقین کلاسیکی یین ئوسمانی هاتبوونه تومارکرن.

ل ساللا ۱۵۵۰-۱۵۵۱ د دهفتهر تهوجیهاتا سهنجهقه کیدا دهستییکا پهیدابوونا گوهورینان دیار دیت، بگوهی فان بیزانین دفی دهفتهریدا هاتین وهسا دیارکرییه ئهوه سهنجهقین لژیر ویلایهتا دیاربهکر و ب ئومهراییت کوردان دهاتنه نیاسین هژمارا وان (۱۶) سهنجهقن، و ل ساللا ۱۵۴۸ ویلایهتا دیاربهکریا بیکهاتی بوو ژ ۱۴ سهنجهقین کلاسیکی یین ئوسمانی وهکی (نامهد: پاشا سهنجهقی، روها، عهره بگیر، ئه رغنی، دهیر روحبه، سیقه رهک، بهدلیس، عادلجهواز، خابوور، سنجار، وهلاتی جهمشگهزهک) ژ دوو پارچان پیک دهات، ئهخته مار، رهققا و عهتاق) بوون. ههروهسا ل ساللا ۱۵۵۰-۱۵۵۱ دهفتهرا سهنجهقه کیدا هاتییه: (نامهد: پاشا سهنجهق، خهرووت، ئه رغنی، روها، کابوور، دهیر روحبه، سیقه رهک، سهحنه و تهیب، رهققه، سنجار، سیرت و حصن کیف) وهکو سهنجهقین کلاسیکی یین ویلایهتا دیاربهکری هاتبوونه تومارکرن.

ژلایهکی دیشه ئهوه دهستهواژهیین مینا ئه یالهت و بهگله رهک ئهوین د ناق ویلایهتا کوردستاندا دهاتنه بکارئینان نابیت بهینه دیتن وهک پیگوهورهک بو ویلایهتان، ژهرکو لشی سهردهمی هیشتا زارافی ئه یالهت ئهوا ژ کومهکا سهنجهقان پیک دهات ژلاین کارگیریشه نه هاتبوو بکارئینان، بهلکو لشی دهمی ئهوه بهکا ئیداری ئهوا ژ کومهکا سهنجهقان پیک دهات د گوتنی ویلایهت، پشتی بریارا دانانا ومزیرین خودان پله دهرکهفتی بو سهرکیشیا ویلایهتان هوسا زارافی ئه یالهت ژی پهیدا بوو، بهگان سهرکیشیا ئه یالهتان دکر و دهسته لایتن وان د سنوردارکریبوون د سنوری ئه یالهتا واندا، ههژییه بیژین کو د قهرهنگا دابهشکرنین ئیداری یین دمهولتا ئوسمانیدا دوو یهکین ئیداری ههبوون ئهوهژی (ویلایهت و ئه یالهت).

بگوهی دهفتهر تهحریرا ۹۹۸ یا ساللا ۱۵۲۶ دهربارهی ویلایهتا کوردستان سهنجهقین (سنجار، جهمشگهزهک و چهرمیک) بهشهک بوون ژ ویلایهتا نافبری. دهه مان دمهلا د دهفتهر تهحریرهکا دیترا ئهقه سهنجهقه وهک پشکهک ژ ویلایهتا دیاربهکری هاتینه تومارکرن، دمهولتا ئوسمانی ئهوه ئیمتیازاتین ل ساللا ۱۵۱۸ داینه بهکی جهمشگهزکی (حسین بیری) هیدی هیدی کیم کرن، ههتا ساللا ۱۵۴۱ دهمی دمریت کیشه دناقهرا کورین ویدا پهیدا بوون، بشی رهنکی دمهولتا ئوسمانی مفا ژ فان کیشا و مرگرت و سهنجهقا وی لسهر چوار پارچهیان دابهش کر، هوسا وهکی سهنجهقهکا کلاسیکی یا ئوسمانی لن هات. د دهفتهر تهحریرا ۱۵۲۶ یدا حصن کیف و سیرت وهک قهزایین لژیر سهرکردایهتیا بهگله رهکی ویلایهتا دیاربهکری تومارکریبوون. پشتی دهرئخستنا فان ههردووک سهنجهقان سهنجهقین سهرب ویلایهتا کوردستانن فه مان ۱۲ سهنجهق بتنی.

ئهوه سهنجهقین دهاتنه تهحریرکرن ژ ویلایهتا کوردستان دهاتنه فهقه تاندن، باشترین بهلگه لدور فی یهکی ژی سهنجهقا جهمشگهزهک بوو، د دهفتهر موهمه کیدا ئهوا ل ساللا ۱۵۴۵ هاتییه نقیسان تیدا چهن دین فهرمان سهبارت چوونا شهری دژی ئیرانی هاتینه کومکرن، دفی موهمه ییندا نامازه ب دابهشکرننا ئیداری ژی هاتی یهکرن، وهکی دهمی بهحسی ویلایهتا دیاربهکر دکن و ئهوه ئومهرایین کورد یین سهر ب فی ویلایهتی فه ۱۸ سهنجهق بوون مینا (جزیری، پالو، هیزان، ساسون، چهبه قچوور، ناکیل و گهنج) کو وهک ئه یالهت هاتبوونه تومارکرن، و (زرقی، قولپ، میهرانی، موکس، شیروی، وهستان، قهریک، وهستان و تهرجیل) وهک لیوا هاتبوون دیارکرن، ئهوین بنافی ئه یالهت هاتینه تومارکرن حکومت بوون، و یین لیوا ژی یورتلوک ئوجاق بوون.

«
ئهوه سهنجه قین دهاتنه تهحریرکرن ژ ویلایهتین
کوردستان دهاتنه فهقه تاندن! باشترین نمونه
بو ههش چهنج سهنجهقا چمشگهک بوو.
 »

باشترین نموونه لدور روهنكرنا بهیفا كوردستان رهوشا بهدلیسی بوو، ل ساللا ۱۰۴۰ سولتان سلیمان قانونی باژیری بهدلیس ژ ئه میر شمس الدین كوری شهرفخانی ستاند دگهل مهرهشی و مهلاتیایی پیشکیشی (ئولامه تهكه لوی) كر، ئه میر شمس الدین بشی رهوشی رازی نه بوو و قهستا دهولتا سهفهوی كر، بشی رهنگی سهنجهقا بهدلیسی بو سهنجهقهكا كلاسیکی، نانكو بهدلیس ژ ئه ندامه کی عه شیرمه ته كا وی هاته ستاندن و پیشکیشی كه سه کی دیتر یی دهرقهی عه شیرمه تی كر، هوسا ئهف سهنجهقه ژ ویلایهتا كوردستانی دمرکهفت بوو سهنجهقهكا كلاسیکی سه رب ویلایهتا دیاربه کریشه، پاشی ل ساللا ۱۰۵۰-۱۰۵۱ وهك سهنجهقهكا كلاسیکی یا ئوسمانی سه رب ویلایهتا وانئ قه هاته توماركرن، ئهف چهنده روهنكرنه كه بو رهوشا وان سهنجهقین بناقی سهنجهقین كوردستانی ژ بهر كو ههتا سهنجهقهك دبن حوكمی سهنجهقین كوردستانی ببت دقیت كه سهك ژ عه شیرمه تی وی حوكمی ل وی سهنجهقی بگهت، ژ بهر كو رهوشا خه لکی ل دهقهری نه هاتبوو كوهارتن بهس رهوشا ئیداری گوهورین بهسهدا هات ژ بهر هندی ژین حوكمی ویلایهتا كوردستانی دمرکهفت.

ئهو سهنجهقین دبن حوكمی كوردستانی دهاتنه توماركرن تشته کی نه یی گریدا ی بو ب رهوشا ناخویا سهنجهقی یان خه لکی نه ته وهیی یی وی سهنجهقی یان جوگرافیا سهنجهقی، بهلكو گریدا ی وی چهندی بو كو ئه وی ریقه برنا سهنجهقی دكر كا سهروکی عه شیرمه ته كا بهیژه یان نه، ئه گهر ب پینجه وانه ی قی چهندی ببا دا ده می بهدلیس ژلایی ئومهراییت ئوسمانی قه دهاته ریقه برن دا ئیته هژمارتن وهك سهنجهقهك ژ ئومهرایین كورد.

د دهفته را ساللا ۱۰۵۰-۱۰۵۱ یدا (کیسان) لیوایهك بو سه رب ویلایهتا وانئ قه، ئهف لیوایه دبن ریقه برنا كه سهك ژ ئومهراییت كوردان دا بوو بناقی (محمد)، به لی به شهك نه بوو ژ ویلایهتا كوردستانی، ئه قه ژ بهلگهیه لدور ویلایهتا كوردستانی د راستیدا ویلایهت نه بوو، لسه ده می سولتان سلیمان قانونی تیمار هك هاتیبه نقیسان لدور ریخستنا رهوشا دهقهرین گوندهواری، به لی میژوو یا قی توماری دیار نینه، د قی تیماریدا ج جهین تاییهت یان فه رمی بناقی كوردستان ناهیه ته دیتن، به لی (۹) حوكمه تی جو دا ژ ئه یاله تان هاتبوو نه توماركرن، وه کی (جزیر، گهنج، پالو، حه زو، مه حموودی، مه ریضان، ئوشنو، عمادیه و ئاگیل) بوون. د قی ده میدا ئه وین وهك حوكمهت هاتینه دیاركرن ئهو بوون ئه وین پیشتر وهك پشهك ژ كوردستان هاتین هژمارتن، ژ قان (مه حموودی و ئوشنو) ئیکه م جار بوو وهك دابه شكرنه كا ئیداری هاتین دیاركرن، ئوشنو دكه قیته باشوری روژئافایی كولا ئورمیی، به كین مه حموودی ژی دكه قنه دهقهر خوشابی. بگورهی قی قانوننامی ویلایهتا دیاربه كر ژ (۲۲) سهنجهقان پیک دهات (۱۸) ژقان ژ ئومهرایین ئوسمانی بوون، (۴) سهنجهقین دیتر ژی وهك

یورتلوک ئوجاق بوون. ههروهسا دقن قانوننامیدا ئهو سهنجهقین پیشتر وهك كوردستان هاتینه دیاركرن وهکی (جهبه قچور، قولپ، میهرانی و تهرجیل) وهك پشهك ژ ویلایهتا دیاربه کرئ بناقی یورتلوک ئوجاق هاتبوو توماركرن، هوسا (۱۳) سهنجهقین پیشتر وهك كوردستان دهاتن هژمارتن هاتبوو ریخستن ژلایی ئیداریشه جو دا ژ كوردستانی و وهك حوكمهت یان یورتلوک ئوجاق رهفتار دكه لدا د هاته كر.

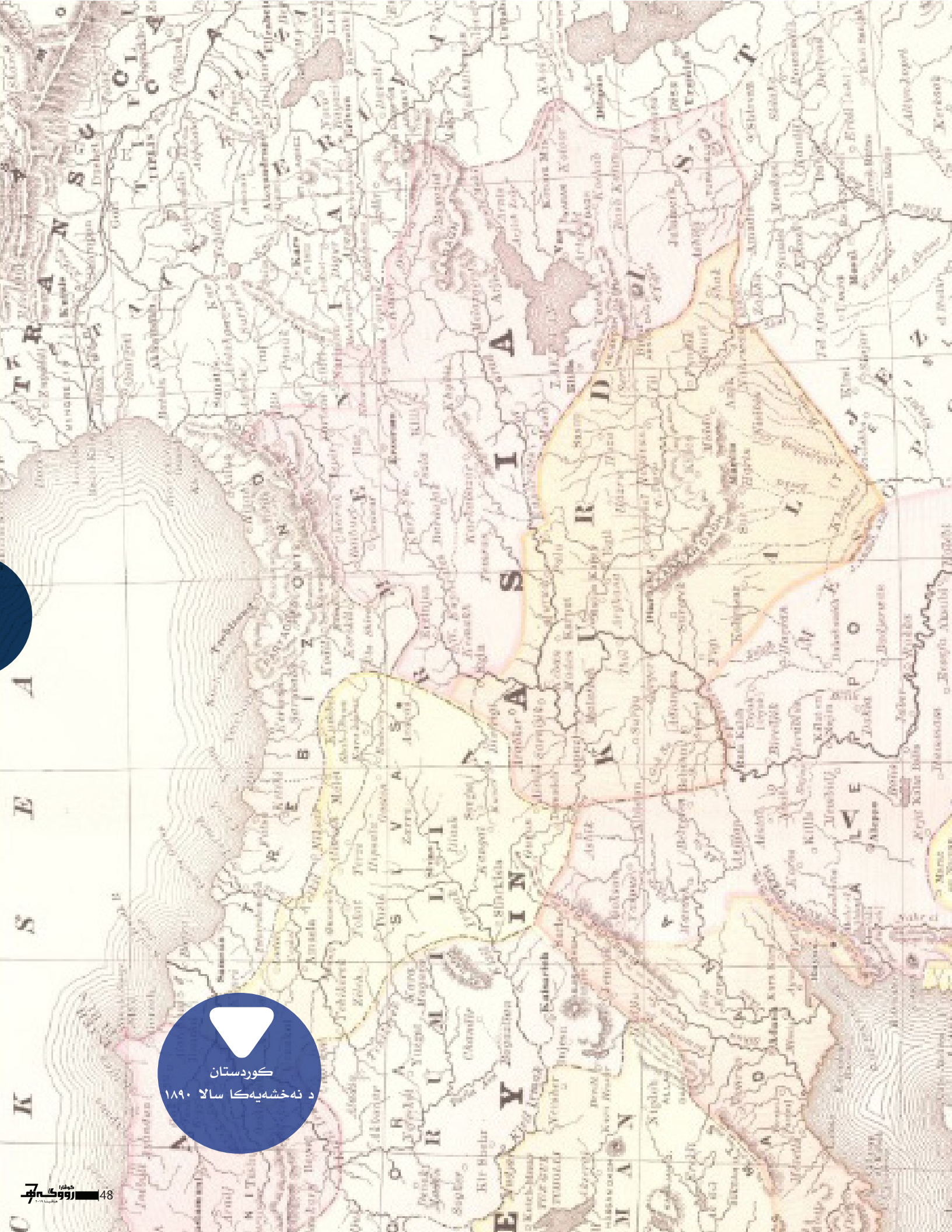
ئهلویا جهلهبی د سه یاحه تانامیدا به حسی قان سهنجهقان دكهت وهك كوردستان، ئهف چهنده هه قده دگهل قی قانوننامین ئوسمانی، بو زانین ئهف قانوننامه كه قنترن ژ ئهلویا جهلهبی كو د مه سه لین جوگرافی، ئابوری و كارگیریدا ناقی كوردستان كوتیه، ئه گهری قی چهندی دیارنینه ژ بهر كو پیشتر ئهف چهنده زور ناهیه ته دیتن، له ورا و مرگرتنا قان پیزانینا ژ ئهلویا جهلهبی ببنی زقرین ل بهلگه نامه و زانیاریین وی سه رده می بهیته كر دئ کاره کی سه قهت و نه راست و دروست بیت.

د دهفته ر (توجهاتا) سالین ۱۵۶۸-۱۵۷۴ ج یه كین ئیداری بناقی كوردستان ناهینه دیتن، ئهو جهین پیشتر وهك كوردستان هاتین توماركرن مینا (جهبه قچور، قولپ، میهران، گهنج، ئاگیل و حه زو) وهك به شهك ژ ویلایهتا دیاربه کرئ هاتبوو توماركرن، (شیروی) وهك به شهك ژ ویلایهتا وانئ هاتبوو توماركرن، عمادیه وهك پشهك ژ ویلایهتا دیاربه کر، چ ئامازه ب (جزیری، پالو، هیزان، ساسوون، زرقی و موکس) دقن دهفته ریدا نه هاتیبه كر، د شیاندایه بهیت کوتن كو جزیری و پالو د قانونناما هوما یوندا وهك دوو حوكمه تی سه ریخو هاتینه توماركرن، ههروهسا دقن دهفته ریدا (قولپ و عمادیه) وهك ئه یالهت بیت هاتین توماركرن، و یین دیتر ژی وهك لیوا، دهیته کوتن كو ئهف یه كین ئیداری یین وهك ئه یالهت هاتینه توماركرن تا رادهیه کی گرنکییا وان ژلایی ئیداریشه ژ یین لیوا پتر بوون، دقن دهفته ریدا حوكمهت و یورتلوک ئوجاق نه هاتینه به حس كر.

«
ئهو سهنجهقین دبن حوكمی كوردستانی دهاتنه توماركرن تشته کی نه یی گریدا ی بوو ب رهوشا ناخویا سهنجهقی یان خه لکی نه ته وهیی یی وی سهنجهقی یان جوگرافیا سهنجهقی، بهلكو گریدا ی وی چهندی بو كو ئه وی ریقه برنا سهنجهقی دكر كا سهروکی عه شیرمه ته كا بهیژه یان نه.
 »

کوردستان
د نەخشەیه‌کا ساڵا ۱۸۹۰

د ناقبەرا سالیڼ ۱۵۷۸-۱۵۸۸ بگورەى وان فەدیتنن ھاتین تومارکرن

گروپا ئەیالەتا کوردستان) واتە ھندەك سەنجەق جارەك دیتەر بن ریشەبرنا
بەگلەربەگن دياربەكرى وەك كوردستان ھاتبوون تومارکرن، دابەشكرنا
ويلايەتا دياربەكر ژلايى ئيداريشە بقى رەنگى ل خواری بوو:

تابلويەك جودا دەيتە دیتن، دابەشكرنا ويلايەتا دياربەكر ب دوو شيوەيان
وەك دوو گروپ ھاتيشەكرن ئەوژى (گروپا ئەلويە دياربەكر و

دياربەكرى	ئەيالەتین كوردستانى
ئامەد (سەنجەقا پاشاى)	جەزيرە (بوتان)
روھا (پاشاى ببوو پشكەك ژ رەمقايى)	ئاميدى
ئەرغنى	ھیتوم و ناحیەيا تور (سەر ب جزیرى فە بوون)
دیرالرحبە (ببوو بەیلەبەك)	خاچووك (سەر ب گەنجشە بوو)
کورگیل	ساسوون
سیشەرەك	پالو
مەراك	كەنج
(مووسل) نسیبىن	ئاكىل
خەریووت	زركى
كابور (خابور؟)	میهراى
سئجار	حەزو
مەلازكرد	میر ناصرى زرقى
پەرتەك	Kulb
تەرچیل	(ھوزا بنى رەبیعە)
رەقتە (پاشاى ببوو بەگلەبەگیەكا سەربەخو)	ھوزا چەمشگەزك
عەتاق	سەغمان ژ ھوزا چەمشگەزك
چەبەقچوور (بینگول)	جەمماسە (ببوو پارچەك ژ رەمقايى)
حەسەن كىفا	سیرت

«
ئەو یەكین ئیدارى
یین كوردستانى
ئەوین ژلايى
ئیداریقە سەر
ب ویلايەتا
دياربەكرشە دقش
دەفتەریدا وەك
ئەيالەت ھاتبوونە
تومارکرن،
ئەيالەت ژى
وەك یەكەيەكا
ئیدارى یا بچوكتەر ژ
سەنجەقش (بوو).
»

جەین ھاتینە تومارکرن د تابلویا سەریدا وەك جەین
بچووك یین ئاكنجیبوونى بوون یان ژى عەشیرەت
بوون، و دابەشكرنن ئیدارى یین پاشتردا ھاتبوونە
باسكرن وەكى (مەسیون و ناحیا گور، خاچووك،
ھوزا بنى رەبیعە، عەشیرەتا طەى، كەلھا ھویتون)
وەك سەنجەقین ھوزان ھاتبوونە ديارکرن.

ئەو یەكین ئیدارى یین كوردستانى ئەوین
ژلايى ئیداریقە سەر ب ویلايەتا دياربەكرشە دقش
دەفتەریدا وەك ئەيالەت ھاتبوونە تومارکرن، ئەيالەت
ژى وەك یەكەيەكا ئیدارى یا بچووكتر ژ سەنجەقش
بوو، چ نامازە وەك ئەيالەت ب (عمادییە ، ساسون،
قولپ و چەمشگەزەكى) نەھاتبوونكرن، گەلەك ژقان

کردستان } آسیای غربیده قسم اعظمی

ممالک عثمانیه ده و بر قسمی

ایرانه تابع بیوک بر مملکت اولوب، اکثریت

اوزره اهالیسی بولان کرد قومنک اسمیه تسمیه

اولمشدر. بو اسم تقسیمات ملکیه و سیاسییه داخل

اولیوب، وقتیه بزرده کردستان والیلیکی و شمعی

ایرانده کردستان ایالتی بو اسمله مسمی مملکتک

بتوتنی احاطه ایتدیکی کبی، کردلر دخی طاغنیق

وسائر اقوامله قاریشیق بولندقلرندن، کردستانک

حدودینی تمامیه تعیین ایتک مشکلدن. آنجق تقریبی

اوله رق دیه بیایرز که: کردستان ارومیه و وان

کوللرینک سواحلندن کرخه و دیاله نهرلرینک

منابعنه و دجله نیک مجراسنه دک متمد اولوب، غرب

شمالییه طوغری حدودی دجله نیک مجراسنی تعقیبله

قزاقی ترکیب ایدن قره صو مجراسنر و اورادن

شماله طوغری (اراس) حوضه سنی فرات و دجله

کردستان

د فهرهنگا

(قاموس الاعلام)

سال ۱۸۹۲

دولت علیتند اسیاطرفند اولی الامر

مقیاس

۱	۱۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰
۱	۱۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰
۱	۱۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰
۱	۱۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰
۱	۱۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰

بجانب آسیا

اوروپا

روم

مصر

خلافه عثمانی

د نەخشە یەکە ساڵا ۱۸۰۱

ایران

کوردستان

د نەخشە یەکە ساڵا ۱۸۰۱

آسیا

دوو: ب کار نه هیانا په یقا کوردستان ژلایډ ئیداریقه د بهلگه نامین عوسمانیدا، ژ ئومهرایین کوردستان بو ئوجاق و سهنجهقان :

د دهفتهر تهوجیهاتین پشتی سالی ۱۵۷۸-۱۵۸۸ چ ئامازه ب ناقی کوردستان نه هاتیهدان، بو نمونه د دهفتهر تهوجیهاتا ۱۵۹۳- ۱۵۹۵ ئهو سهنجهقین پیشتر ب کوردستان د هاتن بناقکر ب چ رنکان ئامازه ب کوردستان دقئ دهفتهریدا نه هاتیهکر، ههروه سا د دهفتهر تهوجیهاتا سهنجهقنی یا سالا ۱۶۲۱-۱۶۴۲ خویا دبیت کود ئینانا ناقین قان سهنجهقاندا ب چ شیومیان بهحسی کوردستان نه هاتیهکر، ئهو جهین پیشتر وهک ئوجاق سهنجهق ژلایین ئومهرایین کوردانسه دهاتنه بریقهبرن هاتبوونه ههژمارتن وهک پشکهک ژویلایهتین دیاربهکر، وان و بهغداد. دقئ دهفتهریدا ئهو سهنجهقین سهر ب ویلایهتا دیاربه کریشه و پیشتر گریدای کوردستان، پیزانین وان بشی رنکی بوون. ئهو حکومت یورتلوک ئوجاق سهنجهق یین نهیالهتا دیاربهکر ئهقه بوون. حکومت: «حهزو، جزیری، ئاکیل، تهرجیل، پالو، گهنج، قولپ» بوون، یورتلوک ئوجاق ژئ «قولپ، عهتاق، میهرانی و جهبهقچور» بوون. حکومت و یورتلوک ئوجاقین نهیالهتا وانئ ژئ بشی شیوهی بوون. حکومت: «بهدلیس، خیزان، مهحمودی و زرقی» بوون، یورتلوک ئوجاق ژئ «شیروی، موکس، ئهلباق» بوون، حکومت و یورتلوک ئوجاق یین بهغداد ژئ: «حکومت» عمادییه، «یورتلوک ئوجاق» جهماسه» بوون.

دناق دابهشکرنا ئیدارهیا دولهتا ئوسمانیدا، ئهو سهنجهقین ویلایهتا دیاربهکر کو ب نهیالهتا کوردستان دهاتنه نیاسین، یا پیکدهات ژهندهک سهنجهقین بچووک و جهین ناکنجی بوونئ یین بچووک، ژقی ههتا سالا ۱۸۴۷ ناقی کوردستان وهک یکهپهکا ئیداری و ههتا سالا ژناقچوونا قئ یهکا ئیداری ل سالا ۱۸۲۷ پشتی سالا ۱۵۸۸ ههتا سالا پیک ئینانا نهیالهتا کوردستان ل سالا ۱۸۴۷ وهک یکهپهکین ئیداری ب ناقی کوردستان نهبوون.

د دهفتهرا ۱۵۷۸-۱۵۸۸ ئیدا لدور کوردستان یا سهرنج راکیش

ئهو بوو هندهک سهنجهقین سهر ب ویلایهتا بهغدادقه هاتبوون تومارکرن وهک (کوردستان یان کوهستان) مینا (جهسان و بهدره، گهیلان، دمرتهنگ، درنه، گهرند، دههی بالا و (جهگولی-بهک). کوهستان دهفتهرکا چیاپی یه دکهقیده باکورئ روژهلاتئ کهرویی هورمز، کوهستان د زمانی فارسیدا راما نا وی جهی بلند یان چیاپییه، ئهوا ئاماژی ب کوردستان ددهت دمربرینه ژناقهراستا ئیرانی و روژهلاتئ چیاپی زاگروس و باکورئ وی، ئهقه سهنجهقه دکهقیده روژهلاتئ بهغداد و گهلهک نیزیکی بهغدادیه، ئهقه سهنجهقه سهر ب ویلایهتا بهغداد قه بوون ژلایین بهکین کوردان قه دهاتن ب ریقهبرن، لژییر حوکمی کوردستان یان کوهستان بوون. پیشتر ریخستنا وان سهنجهقین کوردستانئ ئهوین خرابه و خالی ژلایین دولهتا ئوسمانی قه ب ریکا بهکلهر بهگئ ویلایهتا بهغدادیه پشتی سالا ۱۵۶۴ چارهک دبتر هاتبوون تیمارکرن و کارهک لدور قئ یهکئ هاتبوو نهجامدان.

ل ریگهفتی ۲۳ گولان ۱۵۷۸ فهرمانهک بو بهکلهربهکی بهغدادئ هاتبوو فریکرن تیدا هاتبوو (ئهو جهین نیزیکی ولاتئ کوردستانئ نیزدی رابوونیه ب کوهستان) میرئ باجوان دلاومر بهگی، هیشیهه ریکارو کریارین پیدئ لهمهبرقان بهینه ومرگرتن ژبهرکو کاری ریگری و زورداریئ لقی دهفتهرا جوگرافیا کوردستان بهر ب زیدهبوونئ قهیه، یا پیدئ دقیت بهیت نهجامدان. ئهقه کوردستانا هاتیهه باسکر ئهو کوردستانه ئهوا دکهقیده دناقا ئیرانی دا! « ئهو دهفتهرا ل سالی ۱۵۷۸-۱۵۸۸ هاتیهه تومارکرن و تیدا ئامازه ب کوردستان هاتیهه کرن دووماهی دهفتهرا سهنجهقئ بوو.

د بهلکهپین دی یین دولهتا ئوسمانیدا ناقی کوردستان دهیته دبتن، ئهقه زاراقی کوردستان ئهقی هاتیهه بکارئینان وهک عورفهکی بوو کو ههر ژکهقندا کهفتبوو سهر زمانی لهوا هاتی یه بکارئینان، پشتی پیکئینانا ویلایهتا وانئ ل سالا ۱۵۴۸ سهنجهق و یورتلوک ئوجاق و حکومت بیکو ناقی کوردستانئ پیقه بهیتن دهاتنه تومارکرن، ئهو کوردستانا ل چهرخین (۱۶ و ۱۷) د بهلگه و کارین ئیداریدا ئامازه پی هاتیهه کرن بتنی دمربرینهکه ژ وان سهنجهقین ژلایین سهروک عهشیرهتانقه دهاتنه بریقهبرن، ژلایین ئیداری و جوگرافیهه زاراقی کوردستان چ پیگه و راما نا خوه نهبوو.

«
ئهو کوردستانا ل چهرخین (۱۶ و ۱۷) د بهلگه و کارین ئیداریدا
ئامازه پی هاتیهه کرن بتنی دمربرینهکه ژ وان سهنجهقین
ژلایین سهروک عهشیرهتانقه دهاتنه بریقهبرن، ژلایین ئیداری
و جوگرافیهه زاراقی کوردستان چ پیگه و راما نا خوه نهبوو!
»

KURDISTAN كوردستان

KIRDISTAN

- لیستا ژیدمران :

todoğu'daki Yeri (Ortaçağlardan Osmanlı Hakimiyetine Kadar)", Birinci Ortadoğu Semineri (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), 29-31 Mayıs 2003 Elazığ, Bildiriler, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi yay., Elazığ: 2004.

- _____; Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihi Arka Plan ve XIX-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti<), Genişletilmiş ve Geliştirilmiş İkinci Baskı, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul, 2010.
- Halaçoğlu, Yusuf; "Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme", Belleten, LX/227 (1996), Ankara.
- Kılıç, Orhan; "İlk idari Uygulamalar Bağlamında II. Murad Devrinde Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı ve Teşkilatı", Sultan II. Murad ve Dönemi, Editör: İsmail Yaşayanlar, Osmangazi Belediyesi yay., Bursa, 2015, s. 231-254.
- _____; "Klasik Dönem Osmanlı İdari Sisteminde Hükümet Sancakları: Hakkâri Hükümeti Örneği", XIV. Türk Tarih Kongresi 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler, II/I, TTK yay., Ankara, 2005.
- _____; "Kürdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtevası Üzerine
- oBazı Tespitler", Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, oTTK yay., Ankara, 2014, s. 167-212.
- _____; "Ocaklık Sancaklarının Osmanlı Hukukunda ve İdari Tatb ile attaki Yeri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Science), 11/1 (Ocak-2001), Elazığ, s. 257-274.
- _____; XVI. veXVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648), Ankara, 1997.

di Kitaplığı No: 1969.

-ŞEREF HAN, Şeref nâm e (Kürt Tarihi), Arapçadan çeviren: Mehmet Emin Bozarslan, 3. Baskı, İstanbul, 1990.

5- Araştırma/İnceleme Eserler

-Akgündüz, Ahmet; Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. 3. Kitap Yalnız Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri, Fey Vakfı Yayınları: 1, İstanbul, 1991.

-; Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 4. Kitap Kanuni

Devri Kanunnâmeleri, /. Kısım Merkezi ve Umumi Kanunnâmeler, İstanbul, 1992.460

- Bay kara, Tuncer; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İcleraj Taksimatı, Ankara, 1988.<I
- Biçer, Bekir; "Selçuklular ve Kürtler", Tarihle Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, TTK yay., Ankara, 2014
- Erşahin, Seyfettin; "Akkoyunlu-Kürt İlişkileri", Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/ Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, TTK yay Ankara, 2014, s. 101-124.
- Gördük, Yunus Emre; "Eğil Emirliği'nin Kısa Tarihçesi ve Eğil Emirlerine Ait Şecere Metninin Tercümesi", OTAM, 35/ Bahar 2014, s. 89-120.
- Göyünc, Nejat; "Diyar'oeleir Beylerbeyliği'nin İlk İdarî Taksimatı", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, XXIII/23, İstanbul, Mart 1969.
- _____; XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, TTK yay., Ankara, 1991.
- Gül, Muammer; "Tarihi ve Coğrafi Bakış Açısından Kürdistan Kavramının Or-

1- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı-İSTANBUL (BOA)

Mü hinime Defterleri (MD)

No: 6, 34, 52. 73, 149.

Divan Hümeyun Rum ve Nişim Kalemi Defterleri

A. RSK d. No: 1551, A. NŞT d. 1140, 1141.

Kâmil Kepeci Tasnifi (KK)No: 262, 266

Mâliyeden Müdevver Defterler (MAD) No: 563

2- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) No: E. 12323, D. 5246, D. 9772

3- Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

-Emecen, Feridun-İlhan Şahin "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957- 958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri", Belgeler, XIX/23 (1998), Ankara: TTK yay., 1999, s. 53-121.

-998 Numaralı Muhösebe-i Vilâyet-i Diyar-i Bela- ve 'Arab ve ZiiT-Kâdinye Defteri (937/1530) i, (Yayma Hazırlayanlar: Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 39, Ankara, 1998.

4- Kaynak Eserler

-İBN-İ KEMAL, Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter, Yayma Hazırlayan: Şerafettin Turan, İkinci Baskı, TTK yay., Ankara, 1991.

-NASIR-I HÜSREV, Sefer nâm e, Çeviren: Abdülvahab Terzi, MEB yay. İstanbul, 1994,

-AŞIK PAŞAZADE, Tevârih-i Âl-i Osman, Hazırlayanlar: Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul, 2007.

-Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyidd'm Efen-